

DE REDACTIE PRIVAAT

BEELDENDE RECHTSTAAL

1. Eind vorig jaar bracht een Nederlands dagblad het volgende bericht: „Aegon met overname in VS naar top”(1). Uit het krantenbericht blijkt dat het Nederlandse verzekeringsconcern Aegon voor 122 miljard frank de verzekeringsdivisies van de Amerikaanse verzekeringsgroep Providian Corporation overneemt. Providian is zelf een groot concern, waarvan de verzekeringsactiviteiten in 1995 een premie-inkomen van 1,2 miljard dollar genereerden. Ik neem aan dat Aegon deze overname goed heeft voorbereid en dat er geen kink in de kabel zal komen, zoals toen de KLM-directie de Hilton Hotels wilde overnemen, wat werd afgewezen door de eigen Raad van Commissarissen. Dat het misloopt, ziet men vooral bij vijandige overnames. Soms heeft het over te nemen bedrijf een *shark repellent provision*, een voorziening in de vorm van bijzondere aandelen om de vijandige overname af te weren. Ook kan een bedrijf de *crown jewels*, goed renderende dochtermaatschappijen, aan de macht van de algemene vergadering van aandeelhouders onttrekken door preferente aandelen in dochter-NV's onder te brengen in een stichting onder bestuur van directie en commissarissen. Het kan ook zijn dat de leden van de directie hun belangen hebben gewaarborgd door een *golden parachute*, bijvoorbeeld in de vorm van goede pensioenvoorzieningen voor henzelf. Ook de aandeelhouders kunnen bescherming genieten, zoals door middel van een *lollipop provision*. Deze voorziening geeft aandeelhouders het recht hun aandelen in te ruilen tegen een bedrag dat aanzienlijk boven het bod van de vijandigeieder ligt. Een variant hiervan is de *flip in*, welke alle aandeelhouders buiten de vijandigeieder het recht geeft om hun rechten in te ruilen voor aandelen tegen de halve prijs. De overname kan geschieden uitsluitend om een minderheidsaandeelhouder *buiten spel te zetten*; Amerikanen spreken dan van een *freeze-out* of een *squeeze-out*. Het meest bedreigend voor het overnemende concern is vermoedelijk de *Pac-man defence*. Dit houdt in dat het doelwit zelf een bod doet op de vijandigeieder: „I will eat you before you eat me”. Voor degenen die wel eens een

---

(1) NRC Handelsblad, 30 december 1996.

computerspelletje hebben gespeeld, moet deze terminologie volstrekt duidelijk zijn.

Dat brengt mij op het thema van dit redactioneel. Het is niet zozeer het concernrecht dat mijn aandacht zal krijgen alswel het gebruik van een aansprekende rechtsterminologie. De Amerikanen hebben het hier ver in gebracht, zoals ik aanstonds met nog enige andere voorbeelden hoop aan te tonen (§ 2). In het Europees-continentale recht lijken de doctrine en de praktijk minder inventief. Enige inventiviteit is er wel bij de naamgeving van arresten (§ 3). Ook wetgeving zou hier baat bij kunnen hebben (§ 4). En vroeger hebben wij natuurlijk heel wat Latijnse adagia gekend; sommige daarvan zijn nu nog algemeen bekend. De „nemo plus” regel kent iedere jurist (§ 5). Maar wat te doen met een juristengeneratie die geen Latijn meer beheerst (§ 6)? De bedoeling van deze adagia is om een bepaalde regel een grotere bekendheid te geven. Die bekendheid kan in het internationale verkeer van belang zijn: het is gemakkelijker om met een Engelse, Italiaanse en Noorse jurist te converseren over het beginsel „audi et alteram partem” dan over de regel „It is an indispensable requirement of justice that the party who has to decide shall hear both sides, giving each an opportunity of hearing what is urged against him”(2). Ook voor het memoriseren vervullen adagia een nuttige functie. Deze functie kan overigens ook op andere wijze worden vervuld, b.v. door humor, rijm en beeld (§ 7). Ik eindig met een pleidooi voor meer kleur in de taal (§ 8).

2. Ik begin met nog enige voorbeelden van beeldende rechtstaal te ontleen aan het Amerikaanse recht(3). Een *lemon law* is een wet die beoogt bescherming te bieden aan de koper van een „maandagochtend-auto”, een auto die zo slecht is afgewerkt dat hij voortdurend terug moet naar de garage. De *lemon law* geeft de koper het recht de overeenkomst te ontbinden indien de auto binnen een bepaalde periode een bepaald aantal malen terug moet voor reparatie.

Het Amerikaanse arbeidsrecht is vol van beeldende termen. Een *sweetheart contract* behelst een afspraak tussen een vakbond en een werkgever met toezeggingen over en weer, teneinde een concurrerende vakbond *buiten spel te zetten*. Een *yellow dog contract* verplicht

---

(2) Herbert BROOM, *A Selection of Legal Maxims*, tiende druk door R.H. Kersley, London 1939, p. 65.

(3) Enkele voorbeelden ontleen ik aan een rapport van John H. FARRAR, *The Business Judgment Rule and Defensive Tactics in Hostile Takeover Bids*, uitgebracht voor een congres van de Académie Internationale de Droit Comparé te Sydney in 1988, welk rapport mij tot het kiezen van dit thema inspireerde. Andere termen komen uit Black's Law Dictionary.

de ondertekenaar geen lid van een vakbond te worden; op overtreding van dit verbod staat ontslag. Men spreekt van een *runaway shop*, indien een werkgever vanwege problemen met een vakbond zijn bedrijf naar een andere locatie overbrengt.

Niet helemaal overtuigend vind ik de benaming *blue sky law*. De „blue sky” ziet op de situatie dat iemand zo'n oplichter is dat hij in staat is een ander een stuk bouwgrond in de hemel te verkopen. Een *blue sky law* beoogt investeerders tegen deze praktijken te beschermen(4). Wel zonder meer duidelijk is de *sunset clause*, waarmee wordt aangegeven dat de betrokken wet een tijdelijke wet is die op een bepaalde datum expireert.

Verschillende van deze beeldende termen zijn in ons recht gerecipeerd. Dat geldt b.v. voor de *shrinkwrap licence*, een licentie-overeenkomst waartoe men geacht wordt toe te treden door de cellofaanverpakking te openen. Een ander voorbeeld is het *turn key contract*, waarmee de aannemingsovereenkomst wordt aangeduid, waarbij de aannemer zich verbindt het te bouwen werk bedrijfsklaar op te leveren(5). De *sale and lease-back* constructie heeft in het Nederlandse goederenrecht voor de nodige commotie gezorgd. En de *four corners clause*, waarmee wordt aangegeven dat tussen partijen uitsluitend datgene als overeengekomen geldt wat zich bevindt binnen de vier hoeken van het contractsdocument, wordt in België wel vertaald met „vierhoeken-beding”.

3. Gelukkig kan men Nederlandstalige juristen op het punt van de rechtstaal enige eigen vindingrijkheid niet volledig ontzeggen. Terugkerend naar het concernrecht is een beeldende term de *katvanger*. In het arrest van de Hoge Raad d.d. 28 juni 1996 inzake Van Maarseveen tegen de Ontvanger(6) gaat het erom dat VAN MAARSEVEEN en de door hem beheerste b.v.'s op grote schaal zogenaamde „kasgeld- en/of vervangingsreserve”vennootschappen heeft gekocht met de vooropgezette en ook uitgevoerde bedoeling om deze, na ze te hebben „leeggehaald” — *asset stripping* in het Amerikaans —, aan katvangers door te verkopen. Dat leidt ertoe dat deze vennootschappen geen verhaal meer bieden voor hun belastingschulden. Volgens Van Dale is

---

(4) Note, Estoppel and In Pari Delicto Defenses to Civil Blue Sky Law Actions, 73 Cornell Law Review 448 (1988).

(5) M.A.M.C. VAN DEN BERG, C.E.C. JANSEN, *De ontwerpende bouwer/Over turnkey- en deign & build-contracten*, Zwolle 1996.

(6) Rechtspraak van de Week 1996, 155 C.

de katvanger „handlanger van misdaadfiguren, syn. stroman”(7). Ook in het concernrecht is sprake van *witwassen* van zwart geld(8) en van de *pluk* ze wetgeving om hiertegen op te treden(9). Een andere evocatieve term is de *paardesprong* — tegenwoordig paardensprong — in het privaatrecht. Zoals deze term voor het eerst is gebezigd in de titel van een inaugurele rede(10), zo zijn er wel meer oraties die een neologisme, danwel een nieuw gebruik van een oud begrip, beogen te introduceren. Niet altijd is succes verzekerd. Of b.v. de term *retrociperen*(11) de volgende eeuw haalt, valt nog te bezien.

Maar het is toch veeleer op andere terreinen dat onze juristen zich uitleven. Standaardarresten plegen sinds jaar en dag van een roepnaam te worden voorzien. Vooral in het strafrecht is dat van belang, omdat daar de namen van partijen meestal niet bekend plegen te worden gemaakt. Vandaar dat arresten in Nederland worden aangeduid met namen als de Huizense veerts, de marconist en de zwarte ruit. Hetzelfde zien we in het staatsrecht: het Antennewoud Leerdam, de Emmense baliekluiers, Nederland ontwapent en de Zondagsrust te Hazerswoude zijn daar bekende begrippen. In het privaatrecht is het gebruikelijk om bekende arresten aan te duiden met de namen van partijen. Niettemin is ook hier rechtspraak te vinden die om uiteenlopende redenen, b.v. omdat de naam van een der partijen niet bekend is — de Goudse bouwmeester — of om andere redenen — sleepboot Egbertha, vliegtuigvleugel, Zutphense juffrouw — een andersoortige roepnaam heeft gekregen. Daarnaast valt te wijzen op de transportrechtelijke gewoonte om arresten te noemen naar het schip dat hierin een rol speelt. Een Engels arrest als dat inzake het SS Himalaya is hierdoor zelfs over de hele wereld bekend geworden.

Een passagier van het SS Himalaya was in Triëst van de loopplank gevallen. Een schadevergoedingsactie tegen de reder was uitgesloten vanwege een in de vervoerovereenkomst opgenomen exoneratieclausule. De passagier sprak daarom niet de reder (werkgever) maar de kapitein en de bootsman aan. De vordering werd door Lord DENNING toegewezen — *Adler v Dickson*, [1955] 1 QB 158. Het zal duidelijk zijn dat de kapitein en de bootsman vervolgens op hun werkgever regres nemen. Het zal ook duidelijk zijn dat reders deze „paardesprong” (de terminologie is van S. ROYER, *Een paardesprong in het privaatrecht*, rede Rotterdam 1964) vervolgens hebben willen voorkomen door aan de exoneratieclausule een derdenbeding toe te

---

(7) Geciteerd door AG BLOEMBERGEN in zijn conclusie bij dit arrest.

(8) A. VAN ROOSBROECK, *Witwassen/Voorkoming en bestraffing van witwassen van geld en illegale vermogensvoordelen*, Antwerpen 1995.

(9) M.S. GROENHUIJSEN, D. VAN DER LANDEN, *De financiële aanpak van de georganiseerde criminaliteit*, NJB 1995, p. 613-621.

(10) S. ROYER, *Een paardesprong in het privaatrecht*, inaugurele rede Rotterdam 1964.

(11) H.J. SNIJDERS, *Retrocipatie*, inaugurele rede Leiden, Arnhem 1995.

voegen: de „Himalaya-clausule” was geboren. In Nederland is het sinds kort niet meer noodzakelijk om dit derdenbeding in de overeenkomst op te nemen: art. 6:257 voorziet hierin.

Zelf heb ik een lichte voorkeur voor namen die mede aangeven waar het arrest over handelt: dat het „stierkalf”-arrest(12) over aansprakelijkheid voor dieren handelt, weet zelfs een rund. Overigens kan ook het noemen van de partijen evocatief zijn, met name indien een der namen aangeeft waarover de casus gaat: Dorpshuis Kamerik/De Rijk(13) is daarvan een goed voorbeeld. Mijn voorkeur voor een naam die enig zicht geeft op de achterliggende casuspositie is wellicht terug te voeren op een jeugdtrauma. Op een examen verbintenissenrecht moest ik als student ooit de vraag beantwoorden of het „strooppot-criterium” nog gold. Laat ik nu niet paraat hebben welk water — „strooppot”(14) danwel „Zuiderhaven” — bij welk criterium hoorde(15).

Een rechtsvergelijkende aantekening over deze aangelegenheid tot slot. Niet alle landen zijn zo ruimhartig als wij met het publiceren van de namen van partijen en dan is men wel aangewezen op aanduidingen als „Hühnerpestfall” en „Mineralwasserflasche II”.

4. Bij wetgeving ontbreekt de vindingrijkheid vrijwel geheel(16). Wel hebben wetten tegenwoordig een roepnaam, maar bij het bedenken daarvan is de wetgever nog niet op veel fantasie betrappt. Als wetgeving een enkele keer al een beter in de mond liggende roepnaam heeft, zoals de loi-Neiertz, de lex Van Oven of de eerdergenoemde *pluk* ze wetgeving, dan is dat niet officieel.

5. Er is nog een gebied waar de terminologie beeldend kan zijn. Dat is het gebied van de rechtsbeginselen(17). Het is ook een gebied waar de beeldende termen terrein verliezen. Dat komt door het teloorgaan van de kennis van het Latijn. Tot voor één generatie beheerste elke jurist het Latijn. En ook al was dat niet altijd veel, het was voldoende om

---

(12) HR 7 maart 1980, NJ 1980, 353.

(13) HR 8 januari 1982, NJ 1982, 614.

(14) HR 29 juni 1928, NJ 1928, 1138.

(15) Ik heb het dilemma opgelost door mijn antwoord zo in te kleden dat het zowel op het ene als op het andere criterium zag.

(16) Ooit was dat anders. Volgens L.J. VAN APELDOORN, *Inleiding tot de studie van het Nederlandse recht*, vijftiende druk, Zwolle 1963, p. 3-4 waren de „oude Friese wetten b.v. (...) vol van poëzie, humor en symboliek”.

(17) Zie daaromtrent M. VAN HOECKE (red.), *Algemene rechtsbeginselen*, Antwerpen 1991.

eenvoudige regels als „mater semper certa est” en „ne bis in idem” te begrijpen.

6. De huidige juristengeneratie is het Latijn in meerderheid niet meer machtig. Men kan dit betreuren. Men kan er ook iets aan doen. De Utrechtse hoogleraar J.B. SPRUIT heeft er zijn levenswerk van gemaakt om het Romeinse cultuurbezit via een *Digesten*-vertaling door te geven aan volgende generaties. Voor ons thema is ditzelfde op veel kleinere schaal nagestreefd door de Leidse hoogleraar W.G. HUIJGEN. Onlangs verscheen van diens hand „Burgerlijk recht in 25 adagia”(18). In deze bundel worden 25 in het Latijn gestelde adagia op het gebied van het personen- en familierecht, het contractenrecht, het goederenrecht, het erfrecht en het aansprakelijkheidsrecht met een tekening en een korte signalering van telkens één pagina voor de lezer toegankelijk gemaakt. Het enige bezwaar dat men tegen HUIJGEN kan aanvoeren, is dat hij zich beperkt tot de 25. Er zijn er veel meer.

HUIJGEN is niet stil blijven staan bij bestaande Latijnse adagia; hij heeft er enige zelf uit het Nederlands in het Latijn vertaald. „*Quisque pro damno suo*”(19), zou ULPIANUS vreemd in de oren klinken, al zou hij zich in de achterliggende gedachte wel kunnen vinden. Het argument van HUIJGEN om dit beginsel in het Latijn te stellen, is dat het Latijn als eigenschap heeft dat ingewikkelde materie daarin beknopt en helder kan worden geformuleerd(20). Een enkele keer is de Nederlandse taal meer beeldend. Zo spreekt HUIJGEN van „*cuius sanguis, eius et hereditas*”(21), maar ons eigen „het naaste bloed erft het goed” vind ik minstens even duidelijk. Dit lijkt evenwel de uitzondering die de regel bevestigt.

Beeldende aanduiding van rechtsbeginselen is niet slechts van belang voor een didactische uiteenzetting in eigen land, zij kan ook de uitwisseling van ideeën met het buitenland bevorderen. „*Dies interpellat pro homine*” is wellicht niet voor alle juristen duidelijk, maar „*prior tempore potior iure*” denk ik wel. Natuurlijk ben ik mij ervan bewust dat professionele rechtsvergelijkers hier onmiddellijk iets op hebben aan te merken. DE GROOT houdt ons voor dat bij vertaling van de ene in de andere rechtstaal Romeinsrechtelijke begrippen vaak bruikbaar zijn. Maar hij voegt eraan toe: „Wel is het dan zaak om te

---

(18) W.G. HUIJGEN, *Burgerlijk recht in 25 adagia*, Deventer 1996, met illustraties van Q.J. MARCK en J.D.A. DEN TONKELAAR, 59 blz.

(19) HUIJGEN, p. 57: „ieder draagt zijn eigen schade”.

(20) HUIJGEN, p. VI.

(21) HUIJGEN, p. 47.

overwegen, of het Romeinsrechtelijke begrip door de juristen uit het doeltaalrechtstelsel wellicht verkeerd zou kunnen worden opgevat”(22). Men moet dunkt me niet overdrijven. Eens was ik aanwezig bij een bijeenkomst van de Duitse „Zivilrechtslehrer”, de docenten burgerlijk recht, te Aken. Spreker was B. GROßFELD, de bekende comparatist van de Westfälische Wilhelms-Universität te Münster. Treffend verwoordde GROßFELD de gevaren die de rechtsvergelijker bedreigen(23). Zo treffend, dat ik na afloop van de overigens prachtige lezing alom hoorde zeggen: „die rechtsvergelijking is toch niets voor ons”. Een voorbeeld van het nut van adagia biedt de catalogus van beginselen, regels en instellingen van de *lex mercatoria* van BERGER(24). Deze Duitse jurist heeft zo’n 150 van dergelijke regels bijeengebracht. Hij noemt in eerste instantie de Duitse versie, maar voegt daar waar mogelijk de Latijnse variant (of origineel) aan toe. Gewoonlijk wint de Latijnse versie het qua duidelijkheid. Men vergelijk: „Das in Kenntnis der Gesetzeswidrigkeit Geleistete kann nicht zurückgefordert werden” met „*nemo turpitudinem suam allegans auditur*”(25) en „Ist derjenige, welcher einen Nachteil erleidet, mit diesen einverstanden, so kann er daraus keine Ansprüche herleiten” met „*volenti non fit iniuria*”(26).

Het gebruik van adagia dient niet alleen om overeenkomsten aan te geven, het kan ook verschillen aanduiden. Hoe kan men immers het vereiste van „*consideration*” in het Engelse recht duidelijker tot uitdrukking brengen dan in het adagium „*ex nudo pacto non oritur actio*”. Ik ontleen dit aan een Engelse voorloper van Huijgen, Herbert BROOM(27). Deze auteur geeft ook tal van voorbeelden van adagia die wij wel met de Engelsen gemeen hebben: „*audi alteram partem*”, „*nemo dat quod non habet*”, „*res ipsa loquitur*”, om er enkele te noemen. Geheel vreemd is voor ons daarentegen „*Roy n’est lie per ascun Statute, si il ne soit expressement nosme*”(28). Dit adagium herinnert eraan dat eens Frans de rechtstaal van Engeland was, zoals ooit René DAVID ontdekte toen hij in Cambridge zijn proefschrift in het

---

(22) G.R. DE GROOT, *Het vertalen van juridische informatie*, preadvies Nederlandse Vereniging voor Rechtsvergelijking, Deventer 1996, 24.

(23) Gepubliceerd in zijn *Macht und Ohnmacht der Rechtsvergleichung*, Tübingen 1984.

(24) Klaus Peter BERGER, *Formalisierte oder „schleichende” Kodifizierung des transnationalen Wirtschaftsrechts*, Berlin/New York 1996, 217-244.

(25) BERGER, p. 224.

(26) BERGER, p. 231.

(27) Herbert BROOM, *A Selection of Legal Maxims*, tiende druk door R.H. Kersley, London 1939, p. 509.

(28) BROOM, p. 38.

Frans wilde verdedigen. Toen hiertegen bezwaar werd gemaakt, las hij de oprichtingsakte dat dissertaties slechts in het Frans en het Latijn toelaatbaar waren; Engels stond er niet bij. Verwant aan het juist vermelde adagium is het beroemde „The King can do no wrong”. Hoe bekend dit ook te onzent is, blijkt uit de preadviezen over overheidsaansprakelijkheid, die kort geleden voor de Vereniging voor burgerlijk recht zijn geschreven. In Nederland lijkt volgens TUITES op dit moment het adagium te gelden „The King can only do wrong”(29). KONIJNENBELT is in zijn slotwoorden genuanceerder: „the King can easily do wrong, but He is not wrong all the time”(30). Het illustreert dat behalve het Latijn ook het Engels, het begin van mijn rede duidde daar reeds op, zich goed leent voor het formuleren van kernachtige maximen. Nog een enkel voorbeeld daarvan: „one who comes into equity must come with clean hands”(31).

7. Wat rechtsvergelijking ons in deze nog kan leren is dat behalve een kernachtige woordkeus ook andere technieken gehanteerd worden om de rechtsstof in het geheugen te prenten. Encyclopedieën zijn gewoonlijk niet de meest geëigende instrumenten, maar een uitzondering moet worden gemaakt voor de posthuum verschenen encyclopedie van Amerikaans recht van Arthur LEFF, welke helaas alleen de letters A-C bestrijkt(32). Tussen alle serieuze en doorwrochte lemma's vinden we plotseling de omschrijving van „Act of God” als „that which no reasonable God would do”. De letter b begint met de volgende omschrijving: „... another frequent participant in legal hypotheticals, with a tendency toward victimization, as in „A hits B””. Naast humor zijn ook beeld en rijm — Saksenspiegel — middelen om regels te doen beklijven(33). De Code civil kent verschillende berijmde versies. In Nederland lanceerde het juridisch studentenblad *Ars Aequi* jaren terug een kwartet, waarin standaardarresten van de Hoge Raad gegroepeerd in clusters zoals „paarden” op rijm waren samengevat. Ik herinner me nog — globaal — de omschrijving van het zg. kribbebijter-arrest(34):

---

(29) R.P.J.L. TUITES, *Herbezinning op de grondslagen van de overheidsaansprakelijkheid*, preadvies Vereniging voor burgerlijk recht, Lelystad 1996, 33.

(30) W. KONIJNENBELT, *De administratieve rechter als schadevergoedingsrechter*, preadvies Vereniging voor burgerlijk recht, Lelystad 1996, 30.

(31) E. Allan FARNSWORTH, *Contracts*, tweede druk Boston 1990, 853.

(32) Arthur Allen LEFF, *The Leff Dictionary of Law: A Fragment*, 94 *Yale Law Journal* 1855-2251 (1985).

(33) Vergelijk O. VON GIERKE, *Der Humor im deutschen Recht*, tweede druk Berlijn 1886.

(34) HR 11 maart 1977, NJ 1977, 521.

„Wat dit arrest ons niet kan leren
Waarom een kribbebijter niet kan copuleren”.

8. Ik kom tot een afronding. De Amerikaanse rechtstaal bevat tal van aansprekende termen. Het Belgische en Nederlandse recht lijkt hier armer in. Ook de Nederlandse taal kent echter wel enige beeldende woorden. Voorts plegen wij sommige van onze standaardarresten van een roepnaam te voorzien; bij wetgeving is dat nog hoge uitzondering. Rechtsbeginselen hebben vaker een pakkende, in het Latijn gestelde benaming. Dergelijke beginselen vervullen tweeërlei functie. In de eerste plaats voorzien zij de rechtspraktijk van een kernachtige samenvatting van de belangrijkste rechtsregels. Vanuit deze functie bestaat er geen enkel bezwaar tegen gebruik van de landstaal. Dat bezwaar is er wel als het gaat om een andere functie van de Latijnse benaming. Die is dat internationaal — en ook dischronisch — een dialoog mogelijk wordt: iedereen weet wat de „*clausula rebus sic stantibus*” inhoudt. Vanuit deze optiek is het van belang dat een internationale rechtstaal wordt gebezigd. Soms zal het Engels hiervoor dienst kunnen doen — „*time is of the essence*” — , soms ook het Frans — „*le mort saisit le vif*” — , maar soms is een terugkeer naar het Latijn te verkiezen. Het is aan de jurist om rechtstaal beeldend te maken.

E.H. HONDIUS